

Тема 1 Політика та наука про політику

1.1 Політика як суспільне явище. Місце і ролі, політики в системі суспільних відносин

Вперше відповісти на запитання, що таке політика, коли вона виникла у зв'язку з чим, яку роль вона виконує в суспільстві спробували філософи стародавніх часів. Серед них виділимо давньогрецьких філософів Платона й Аристотеля. Перший бачив задачу політики в тому, щоб навчити людей жити разом, другий головним у політиці називав загальне благо. Поняття (політика) - грецького походження: поліс – місто, держава, звідси мистецтво керування державою, тобто політика-це поняття що вказує на державу як одну з центральних категорій політичної науки і саме Платон і Аристотель зв'язували політику з державою.

Політика - це складне соціальне явище, тобто властиве тільки суспільству. У більш загальному виді політика - це особливий вид людської діяльності, зв'язаний з одержанням і здійсненням влади і, насамперед, державної. Є і більш конкретне, вузьке визначення політики: сфера відношень між класами, групами, націями й іншими соціальними групами. Ядром цих відношень є одержання, утримання і здійснення влади. Для розуміння політики та її ролі в суспільстві важливо звернути увагу на два аспекти: її походження і сутність.

Політика виникнула на певному етапі розвитку суспільства і зв'язане це було з поділом праці, появою прибавочного продукту, то привело до розшарування суспільства, появи власності, протиріч і конфліктів у суспільстві. Це відбулося при переході від первіснообщинного суспільства до рабовласницького. Інакше кажучи, походження політики ми виводимо з корінних змін у самому суспільстві та його продуктивних сил. Протиріччя у суспільстві привели до появи класів, груп із різними інтересами і регулювати ці нові відношення і покликана політика. Таким чином, політика виникнула в умовах диференціації суспільства. Функціонування політики в політичній науці розмежовується:

- за сферами суспільного життя (економічна, соціальна, культурна національна, військова політика);
- за орієнтацією (внутрішня і зовнішня);
- за масштабами (міжнародна, світова, локальна, регіональна);
- за носіями і суб'єктами (політика держави, партії);
- за терміном.

Сутність політики та її цілі логічно випливають з її походження. Їх формулювати їх можна таким чином: направити різні соціальні групи, шари, індивіди на шлях розвитку інтересів усього суспільства, або інакше політика це

мистецтво спільного існування і необхідний чинник зберігання цілісності диференційованого суспільства.

Виходячи з того, що політика це особливий вид діяльності людей, певні відношення між класами, групами з приводу влади, в них беруть участь держава та її органи, політичні партії і громадські організації, політичні лідери. Але головне в політиці - це устрій державної влади. З вищесказаного можна зробити висновок, що політика - це управління суспільством. Саме в цьому полягає її сутність. Більш детально сутність політики можна відбити через її функції. До них відносяться:

1. Вираження владно значимих інтересів усіх груп і шарів суспільства.
2. Політика покликана вирішувати протиріччя, що виникають у суспільстві, цивілізованим шляхом.
3. Керування суспільством в інтересах тих або інших шарів населення або суспільства в цілому.
4. Інтеграція різних шарів населення за рахунок підпорядкування їх її пересів інтересам суспільства у цілому.
5. Через політику відбувається соціалізація особистості, тобто її включення до соціально-політичних відношень.

До аналізу політики як суспільного явища в політичній науці існують наступні підходи:

1. політика, як діяльність. Головна увага приділяється політичній практиці діяльності політичних інститутів, окремих соціальних груп;
2. політика як наука містить у собі, насамперед теоретичні розробки, різного роду політичні документи, методологічні основи політики;
3. політика як мистецтво - мистецтво керування, здійснення влади.

Таким чином, якщо політика як наука нерозривно зв'язана з теорією, із науковим аналізом суспільно-політичного життя на основі об'єктивних законів суспільного розвитку, то політика як мистецтво зв'язана із суб'єктивною стороною соціальних процесів - умінням політика працювати з людьми. (Більш детально див. табл. № 1,2,3)

1.2 Політологія: предмет, методи, закони, функції

Політологія - галузь науки, яка вивчає політичне життя суспільства, його політичну систему, проблеми внутрішньої та зовнішньої політики, засоби прийняття рішень. Як самостійна наука політологія виникла у другій половині XIX століття. До цього усі політичні явища розглядалися філософською наукою. Виникнення політології як професійної науки обумовлено певними причинами. З одного боку, це об'єктивна потреба суспільства у науковому пізнанні політики, її раціональної організації, ефективному управлінню державою.

Особливе значення політична наука отримує в умовах нового часу у зв'язку з ускладненням політичних відносин і соціальної структури суспільства, а також зростанням масштабів стосунків між державами. З іншого боку, самі політичні знання розвиваються в ході диференціації єдиної політичної думки на ряд спеціалізованих.

Своєрідність політології полягає в тому, що всі соціальні процеси та явища вона розглядає відносно політичної влади. Без влади не може бути політики, оскільки сама влада виступає засобом її реалізації. Як усяка наука політологія має свій предмет дослідження. У найбільш загальному вигляді політологія – це наука про політику, про її взаємостосунки з людиною та суспільством. Безпосереднім предметом політології є:

- політична влада, її сутність, структура;
- механізм розподілення політичної влади та її здійснення;
- легітимація влади – її здатність забезпечити собі підтримку з боку більшості членів суспільства;
- контроль з боку суспільства за політичною владою.

Більш детально предметом політології є вивчення об'єктивних закономірностей виникнення та еволюції політичних інтересів, поглядів та відносин людей, становлення, розвитку та зміни політичної влади, закономірностей політики влади, закономірностей політики та політичної діяльності, розвитку політичного процесу.

Політологія має складну структуру, їй притаманний багатоплановий характер.

Сучасна політологія підрозділяється на теоретичну та прикладну.

Теоретична політологія вирішує наукові проблеми, пов'язані 1) з формуванням фундаментального знання про політичну сферу життя; 2) з поясненням процесів політичного розвитку; 3) з розробкою концептуального апарату по політології, методології та методів політичних досліджень, Прикладна політологія вивчає проблеми, які пов'язані 1) з конкретною політичною пильністю, з перетворенням політичної дійсності, аналізом шляхів та засобів впливу на політичні процеси; 2) з вивченням суспільної думки, особливостей політичної орієнтації та політичної поведінки різних соціальних груп. Таким чином, якщо теоретична політологія створює базові теоретичні знання про політичне життя, політичні процеси, політичну діяльність, то прикладна політологія розробляє конкретні рекомендації для досягнення практичних результатів, звертає увагу на технологію і техніку організації влади, аналіз політичної поведінки різних соціальних груп. Прикладна політологія дає матеріали для теоретичної політології.

Політологія у своїй структурі має також:

а) загальну політологію – розглядає історію і теорію політики, розробляє загальнотеоретичні і методологічні основи її пізнання;

б) теорії політичних систем, механізмів функціонування політичної влади, ролі різних елементів політичної системи.

Політологія розглядається також як політична наука і учбова дисципліна. Як політична наука вона включає усі знання цього предмету, це сукупність теорій, вчень, концепцій та їх розвиток. Як учбова дисципліна вона базується на теоретичному матеріалі, але вивчає частину теорій і прикладних досліджень. Основні завдання учбової дисципліни – показати розвиток політичного життя, взаємодію політичних інтересів, відносин і діяльності, розвиток політичних інститутів, політичної свідомості, політичної культури, ролі людини в політичному житті.

У житті суспільства політологія виконує певні функції (від лат. - виконання, здійснення), тобто це та роль, яку політологія виконує. Вчені вирізняють наступні функції політології:

1. теоретико-пізнавальна, вона аналізує, вивчає, пояснює та систематизує всі політичні явища, розкриває об'єктивні тенденції соціально-політичного розвитку;

2. методологічна - сукупність основних підходів, принципів, методів, на яких базується політична наука, за допомогою цієї функції розкриваються загальні закономірності політичних систем, політичних процесів, політичних відносин;

3. світоглядна - це ті ідеали, цінності, на підставі яких люди цивілізовані) вирішують політичні питання. За допомогою цієї функції оцінюється вплив ідеології на політичну реальність, на формування світоглядної позиції громадян;

4. виховна функція спрямована на формування демократичної по п ічної культури громадян, на виховання індивіда як громадянина своєї країни;

5. прагматична, або практична функція, вона на підставі теоретичних положень розробляє способи реалізації політики;

6. прогностична функція повинна розробляти можливі варіанти розвитку політичних процесів, вміння бачити майбутнє політичного життя, політичного процесу у державі, а також світі в цілому. Задача цієї функції не тільки прогнозувати політичні процеси, але й своєчасно коректувати політику.

Вивчаючи політичні явища та процеси, політологія використовує різноманітні методи дослідження. Треба відмітити, що оскільки у сферу політичної науки входять великі масштаби соціальної практики, ця наука використовує практично всі методи суспільних наук.

Серед методів дослідження політичних явищ і процесів найбільш широко в політології використовуються наступні методи:

Історичний метод грає велику роль у науковому пізнанні реальних політичних систем, політики і політичних явищ. Цей метод передбачає вивчення історичних процесів і історії політики, причин функціонування політичних систем. Історичний метод трактує політичні процеси, інститути, політичні системи в їх конкретному історичному взаємозв'язку, їхнього генезису в минулому і тенденцій розвитку в майбутньому.

Системний метод передбачає комплексний аналіз складних механізмів функціонування політичних систем як цілісності (наприклад, капіталістична система, політична система США). підсистем (партійна система система місцевого самоврядування), елементів політичної системи (політична партія, громадяни, громадські організації).

Біхевіористичний метод (біхевіор - поведінка). Цей метод аналізує політичні явища, процеси з погляду поведінки індивіда, групи при виконанні ними визначених політичних ролей.

Кількісні методи їхня суть полягає в тому, що політичні явища піддаються кількісним вимірам, хоча ряд вчених заперечують можливість таким способом виміряти політичні процеси. Однак дослідники виділяють наступні найбільш поширені методи кількісного характеру: а) статистичні; б) анкетні опити і дослідження; в) лабораторні експерименти (особливо в сфері міжнародної політики). Перевага цих методів полягає в тому, що дослідник має справу з матеріалом що можна математично формалізувати, виявити тенденції розвитку, робити політичні прогнози, змоделювати політичну ситуацію.

Порівняльні методи мають давню історію. Ще Аристотель користувався ними Ці методи спрямовані на розкриття і порівняння загальних рис політичного життя різних країн, народів, епох, оскільки розходження між історично різнотипними політичними системами можливі тільки у випадку наявності в них визначених загальних, системних ознак, на основі яких можна порівняти їхні індивідуальні риси, виявити специфіку політичного життя у всьому його різноманітті.

Таким чином, на підставі зазначених методів політична наука розглядає політичні процеси в їхньому розвитку, у взаємозв'язку, дає глибокий аналіз усіх сторін політичного життя.

Для аналізу політичних явищ політологія використовує категорії - це найбільш загальні поняття політичної науки, що відбивають найістотніші сторони науки, її предмета, необхідні зв'язки, фундаментальні поняття, сутнісні елементи її структури. Категорії – це обов'язковий атрибут науки, це мова науки, це базові поняття, які відображають сутність даної науки. Це інструмент дослідження науки.

Політологія використовує категорії інших суспільних наук, особливо філософії. До таких категорій відносяться суспільство, влада, свобода, держава,

громадянське суспільство, демократія, диктатура, плюралізм. Але специфіка політичної науки може бути відбита її власними категоріями. До них відносяться такі поняття як політика, політична влада, політичне життя, політична сфера, політична система, політичний режим, політичні інтереси, політична діяльність, політична культура, політична свідомість, політичний конфлікт, політична стабільність та ін. (Див. табл. 4.)

Вчені класифікують категорії по таких вимірах:

1. Категорії, що розкривають діалектику політичного буття і свідомості політичні відношення, політичні теорії, політичне життя, політична психологія.
2. Категорії, що розкривають взаємозв'язок, взаємодію політики та суспільства: держава, громадянське суспільство, політична влада, політичний режим, політична система
3. Категорії, що розкривають відношення між людиною і політикою: політична участь, політична активність, політична культура, політичний лідер.

Є й інші підходи до класифікації категорій політологів У навчальному посібнику «Основи політології» за редакцією Ф.М. Кирилюка виділяються чотири групи категорій - загальні, структурні, функціонування, розпитки. До загальних категорій автори відносять політику, владу, свободу, демократію, українську національну ідею, український менталітет. До категорій структури віднесені політична система, політична організація, політична партія, суспільно-політичні рухи. Категорії функціонування - політична діяльність, політичний процес, політичний контроль, політична боротьба. Категорії розвитку - еволюція, революція, контрреволюція.

Більшість вчених вважають, що головною категорією політичної науки є «політична влада», оскільки через неї реалізується політика.

1.3. Місце політології в системі наук про суспільство

Політологія - одна із суспільних наук, розвивається в тісному зв'язку, взаємодії з іншими суспільними науками - історією, філософією, соціологією, економічною теорією, юридичними науками. Між цими науками і політологією багато загального:

- у них один об'єкт дослідження – суспільство;
- загальна історія виникнення;
- загальні методи дослідження;
- усі суспільні науки досліджують політичне життя суспільства.

Але кожна наука розглядає політичні процеси під своїм кутом зору/ Філософія аналізує найбільш загальні питання політики, дає її філософське обґрунтування. Саме це використовується політологією для визначення методології та світоглядної спрямованості аналізу політичних процесів і явищ.

Економічна теорія вивчає й обґрунтовує процеси виробництва, обміну і споживання, матеріальних благ, її головна задача - аналіз виробничих підношень і виробничих сил. Загальним із політологією є те, що зазначені вище процеси економічна наука розглядає через соціальну структуру суспільства. Економічна наука, обґрунтовуючи політичні процеси, дає можливість бачити в них боротьбу за реалізацію економічних інтересів. З економічної теорії політологія одержує матеріали для виявлення економічних основ розвитку політичних процесів і показу зв'язків між сферою економіки й організаційно-управлінською сферою політики. Політологія дає наукове обґрунтування принципів виробництва і здійснення економічної політики, державного регулювання економічних процесів.

Правова наука вивчає правовий механізм розробки і реалізації політичних рішень. Тісний взаємозв'язок правової і політичної наук обумовлені тим, що без системи політичної влади соціальні норми не можуть мати обов'язкового для усіх характеру. У той же час політична влада не може нормально функціонувати без правового оформлення.

Соціологія і політологія тісно взаємодіють. Соціологію вважають більш політичною з усіх наук про суспільство. Невипадково в соціології виділилися такі дисципліни як соціологія держави, соціологія політики, соціологія влади, соціологія політичних відношень. З соціології політологія черпає дані про функціонування суспільства як цілого, груп, які входять до його системи, особистості. Політична наука і соціологія мають свою специфіку і свою роль у системі наук про суспільство. Класичний метод розмежування політології і соціології запропонували американські вчені Р. Бендикс і С.Липсет. На їхню думку, наука про політику йде від держави і вивчає її вплив на суспільство Соціологія йде від суспільства і вивчає як воно впливає на державу.

Політологія зв'язана з іншими науками про суспільство – демографією, етнографією, антропологією. Політологія використовує дані формальних наук – логіки, статистики, кібернетики. Такий широкий спектр дозволяє їй: виявляти умови, принципи консолідації суспільно- політичних сил, розробляти основні напрямки, форми і методи демократизації політичної системи знаходити шляхи переходити до правої держави, визначити оптимальні шляхи подолання національно-етнічних конфліктів, виявляти оптимальні співвідношення загальнолюдських національних державних інтересів у міжнародних відношеннях, визначити форми і методи реалізації міжнародного досвіду в сфері права і свободи людини у відношенні України.